

Egy újhelyi és egy pataki prédikátor Bártfán

A 16. század első felében Sárospatak és Bártfa között élénk kapcsolat volt, ami anyagi és szellemi téren egyaránt megmutatkozott.

Perényi Péter a felvidéki városokkal rendszeres kapcsolatot tartott, elsősorban Kassával, Eperjessel és Bártfával. Sárospataki nagy építkezései során e két utóbbi várostól gyakran kért mestereket és építőanyagot. Ugyanakkor ezek a városok nem nézték jó szemmel Patak erőddé alakítását, gyakran tanácskoztak arról, hogy miként akadályozhatnák meg azt. Úgy látták, hogy kereskedelmi privilégiumaikban előbb-utóbb kárt fognak szenvedni. Sárospatak ugyanis az ősi kereskedelmi útvonal mentén feküdt. Perényi Péter szándékát azonnal felismerték, hogy tudniillik új hatalmi központ kiépítésén fáradozik, bár ő pusztán védelmi szempontokkal indokolta tervét. A városok nyílt fellépésre nem merték rászánni magukat, mert szőlőbirtokaik Perényi birtokainak szomszédságában feküdtek, és azokat féltették a nagyúr megtorló intézkedéseitől. Perényi megnyugtató végett számos levelet intézett hozzájuk, kedvezményekben részesítette őket, sőt meg is hívta őket 1534-ben a Domonkos napi pataki vásárra. Az építkezéseket be is fejezte 1537-re annak ellenére, hogy sem Bártfa, sem Eperjes nem mutatott a támogatásban olyan aktivitást, amit a főúr elvárt volna tőlük.¹

A városokkal folytatott levelezését nagyrészt a pataki plébánosok és udvari papjai intézték, mintegy az udvari kancelláriai tisztviselők szerepét is betöltve. Emellett a források azt is alátámasztják, hogy a Perényit körülvevő egyháziak személyes kapcsolatot ápoltak az itt működő reformátorokkal, elsősorban Leonard Stöckellel.

1540 táján Perényi elhatározó politikai lépésre szánta rá magát. Miután már korábban megfogalmazta I. János király mellől Ferdinándhoz való átpártolásának feltételeit, ebben az évben meg is tette a döntő lépést. Az újhelyi és a pataki plébánost és udvari papjait minden bizonnyal bevonta ebbe a kérdésbe. Annál is inkább, mert a feltételeket „az ő lutheránus prédikátora foglalta írásba”.²

Minden jel arra vall, hogy Perényinek ez az elhatározása ellenérzéseket váltott ki prédikátoraiból. Összeütközésbe kerülhettek pártfogójukkal, mert csak ezzel magyarázható, hogy rövid idő alatt többüknek el kellett hagyniuk a nagyúr környezetét. Dévai Mátyás a maga távozását Stöckelnek azzal magyarázta, hogy a Krisztus teste misztériummal kapcsolatosan támadt közöttük nézeteltérés.³ Csak-hogy az újhelyi plébánosnak is távoznia kellett, ráadásul Perényi előzőleg bebör-

¹ Részletes ismertetése: Détshy Mihály: Sárospatak vára. Sárospatak, 2002. 41-48.

² Ugyanott: 65.

tönöztette. Vajon egy dogmatikai vita elegendő ok lehetett erre? Talán inkább arról van szó, hogy a prédikátorok a János királynak tett eskü megszegését nehezményezték, ezért szakított velük Perényi Péter. A prédikátorok távozását ezek szerint nem dogmatikai, hanem politikai viták motiválták.

Stöckel 1540. július 23-án tájékoztatja Révay Ferenc Túróc vármegyei főispánt, nádori helytartót Perényi és Dévai Mátyás konfliktusáról. Révay nem egészen megbízható híreket hallott az ügyről, ezért magára Dévaira és az újhelyi prédikátorra hivatkozva tájékoztatta őt Stöckel. Sajnos, ez utóbbi nevét nem említi meg, minden bizonnyal azért, mert Révay nem ismerte. Nagyon fontos viszont Stöckelnek az a közlése, hogy „az ő és más barátainak látása kedvéért” látogatott el a börtönből szabadult prédikátor Bártfára.⁴

Az az újhelyi prédikátor, akit Perényi 1540-ben börtönbe záratott, minden bizonnyal Siklói Mihály volt. Siklói feltehetően már Siklóson Perényi Péter környezetében élt, s a hagyomány szerint ő lehetett az, akinek hatására protestánsná lett. Siklói patrónusával együtt jöhetett Felső-Magyarországra (Terebes, Sátoraljaújhely), mint udvari papja 1530 körül, s minden bizonnyal Újhely reformátorát kell látnunk benne. A korábbi történetírás feltételezte, hogy 1529-ben Wittenbergben tanult, de ez az adat téves olvasáson alapszik, ezért el kell vetnünk.⁵ 1547-ben „Magister Michael concionator de Pathak”, tehát Mihály pataki hitszónok, egy másik itteni polgárral együtt letiltást jelentett be egy bizonyos kassai ház árát illetően. Nem lehetetlen, hogy azonos Siklói Mihállyal, és már egy-két éve sárospataki prédikátor ebben az időben. Elképzelhető, hogy távozása után hosszabb időt töltött a Penatapolis területén – talán leginkább Kassán – majd visszatért Sárospatakra.⁶ A magiszteri fokozat a neve mellett mindenképpen külhoni egyetemjárást bizonyít, ami nem feltétlenül Wittenberg volt. Közlebbit azonban mindezekről a rendelkezésre álló források alapján nem mondhatunk, életének végső szakasza is homályban marad. Annyi bizonyos, hogy 1554-ben Sárospatakon élt, az 1567. évi urbárium már csak házát említi, amely a templom mellett állt.⁷

³ „A vita lényege – értesült Leonhardt Stöckel Bártfán Dévaitól –, hogy a körülhordozott vagy elzárt kenyér nem szentség. Perényi szentségnek tartja, a szentségre vonatkozó feltételeket nem fogadja el.” Sztárai Mihály: *História Perényi Ferenc kiszabadulásáról. Perényi Péter élete és halála*. Bevezető tanulmány és a szövegek válogatása Téglásy Imre munkája. Budapest, 1985. /Magyar ritkaságok./ 125.

⁴ *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*. Szerk. Bunyitay Vince et al. III. kötet, Budapest, 1906. 466-467.

⁵ Dienes Dénes: Sárospatak reformációja. *Egyháztörténeti Szemle*. Egyháztörténeti Szemle. 9. köt. 4. sz. 48-60. (2008)

⁶ Szücs Jenő: *Sárospatak Reformációjának kezdetei*. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve II. Budapest, 1982. 41-42.

⁷ Szabó András: *A késő humanizmus irodalma Sárospatakon (1558-1598)*. Debrecen, 2004. 34. /Nemzet, Egyház, Művelődés 1./ Kathona Géza helyesen állapítja meg, hogy Siklói nem azonosítható semmiképp Sztárai Mihállyal, egyéb életrajzi adatai azonban tévesek. = *Azonosítható-e Sztárai Mi-*

Dévai mátyás megüresedett helyét töltötte be a pataki udvarban Dobai András. Fennmaradt egy éneke, amelyet „az nemes föl-földön, Patak városában az Bodrog mentében” írt 1540-ben.⁸ Műve versbe szedett igehirdetés az utolsó ítéletről, főként a Máté evangéliuma 25,31-re tekintettel. A versfőkbe a saját neve mellett a Vass Mihálynak, Perényi siklói várnagyának szóló ajánlását is beleszötte. Talán azért, mert az ő közvetítésével nyerhette el az udvari prédikátorságot Sárospatakon. Alig egy esztendei működés után, 1541 tavaszán hagyta el Sárospatakot. Nagyon valószínű, hogy Perényinek Ferdinándhoz pártolása az ő távozását is befolyásolta valamilyen módon. Miután Patakot elhagyta, ő is Stöckelt kereste fel Bártfán.

Révay Ferenc nádori helytartó 1539 szeptemberétől Bártfán taníttatta fiait Stöckel irányításával.⁹ Nevelőjük Balázs deák kísérte el őket, akit hamar felváltott Gyulai Gábor, akit a betegsége 1541 tavaszán távozásra kényszerített. Ekkor vette át a fiúk közvetlen nevelését András. Hogy ez az András Dobai volt, kellőképpen bizonyítja, hogy a Rávay-fiúk 1544 februári távozását követően Stöckel – a legidősebb Mihálynak címzett és 1544. június 20-án kelt levelében – beszámolt sorsának későbbi alakulásáról. Dobai Bártfán maradt, ahol 1544 nyarán, magának Stöckelnek és a városi tanácsnak kérésére s a „hallgatók nagy helyeslése mellett” magyarul kezdett prédikálni.¹⁰

A Perényi Péter környezetében megjelenő magyar reformátor-értelmiség intenzív és személyes kapcsolatokat ápolt Stöckellel. Ez amellet, hogy a kortársak őt meghatározó személyiségnek tekintették, minden bizonnyal korábban létesült összeköttetésen alapult. Egyelőre adatok híján pusztán feltételezés, de a további kutatásokra nézve iránymutatást adhat az, hogy ez az összeköttetés iskoláztatásuk során alakult ki, s talán abban sem tévedünk, ha erős barátságot sejtünk benne. Siklói Mihály és Dobai András diákéveiről nincs eligazító adatunk, tehát a Stöckelre vonatkozó forrásokra építhetünk.

Stöckel Leonard a wittenbergi egyetem hallgatói közé 1530 októberében lépett. Előzőleg Bártfán, Kassán és Boroszlóban (Wroclav) tanult. Nem lehetetlen, hogy Kassa volt az a város, melynek iskoláját mindhárman látogatták ugyanabban az időben. Az itteni gimnázium jelentőségét jól mutatja, hogy a bécsi és a krakkói egyetemre 1440-1514 között 117 diákot tudott küldeni.¹¹ A 16. század első felében ez az intézmény a későbbi évek felső-magyarországi reformátorainak neve-

hály Siklói Mihállyal. Irodalomtörténeti Közlemények, 1986. 76-77.

⁸ Régi Magyar Költők Tára [RMKT], 16. század, II. 143-150.

⁹ Fankl [Fraknoi] Vilmos: Réwai Ferenc nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538-1555. Budapest. 1873.

¹⁰ *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából.* i. m. IV. kötet, Budapest, 1909. 362.

¹¹ Kubinyi András: *A középkori magyarországi városhálózat hierarchikus térbeli rendjének kérdéséhez.* Településtudományi Közlemények, 1971. 74-76.

lőiskolája. Hosszabb-rövidebb időt töltött itt Gálszécsi István,¹² Batizi András, aki „Szentegyházbéli dicséret”-ét e városban írta 1530-ban,¹³ s talán Szántai István is tanulhatott itt, aki majd 1538-ban vezeti a kassai iskolát, s akit innen hurcolnak el erőszakkal a segesvári hitvitára. Bizonyosat kapcsolatuk kezdeteiről nem mondhatunk, de az tény, hogy Stöckelt, Siklósit és Dobait az egyház megújításának közös ügye mellett mélyebb barátság is összekötötte.

A Preacher from Újhely and One from Patak at Bártfa

In the first half of the 16th century there was a lively contact between Sárospatak and Bártfa (Bardejov), which was apparent both in financial and intellectual aspects.

Péter Perényi kept a regular contact with the towns of the Uplands, primarily with Kassa, Eperjes, Bártfa (Košice, Prešov and Bardejov). During his great constructions in Sárospatak he often requested craftsmen and building material from the two latter towns. Correspondence with the towns was mainly run by the parsons of Sárospatak and his court priests, also fulfilling the roles of the court chancellor clerks. Besides, the sources also support the fact that the churchmen surrounding Perényi cherished a personal relationship with the Reformers active here, first and foremost with Leonard Stöckel.

Around 1540 Péter Perényi decided that he takes the side of Ferdinand I abandoning King John I. He initiated the preachers surrounding him into his plans, who on the contrary, supposedly did not support his political ideas. Therefore, they were dismissed from the milieu of the landlord, one of them was even taken prisoner for a short period.

Two of the dismissed ministers went to Bártfa to Leonard Stöckel. First, it was Mihály Siklósi, preacher of Sátoraljaújhely, who visited the town as Stöckel writes “for the sake of seeing him and others of his friends”. Mihály Siklósi lived in the milieu of Péter Perényi even before 1530, he arrived to Upper-Hungary together with him to become the Reformer of Sátoraljaújhely. He spent the last part of his life in Sárospatak, he was a preacher here in 1547 and was already dead in 1567.

We know even less than of Siklósi about András Dobai. He was a court priest of Perényi in Sárospatak in 1540, one of the songs he wrote here remained. Already in the spring of 1541 he stayed in Bardejov, where due to the intercession of Stöckel he became the governor of the sons of Lord Ferenc Révay who were studying here. Furthermore, in the summer of 1544 thanks to the encouragement

¹² H. Hubert Gabriella szócikke. In: Tamás Zsuzsanna (szerk.): Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. III. Budapest, Balassi K. 2005. 242.

¹³ RMKT, 16. II. 54.

of Stöckel and the town council, he started preaching in Hungarian for the Hungarian congregation living in the town.

There is no exact data regarding when and where Stöckel, Siklósi and Dobai became friends. We may reckon that it could be the school at Kassa, where before 1530 the excellent Reformer and teacher of Bártfa studied, and both Siklósi and Dobai may have attended this institution.